

Martin Beneš

Epistemologické limity vybraných přístupů
k jazyku

Žďárek 2009

[Realismus x antirealismus]

- **Realismus:** skutečnost (svět a předměty v něm existující) existuje nezávisle na nás a můžeme ji poznat takovou, jaká je tzv. doopravdy sama o sobě.

[Searle, J. R. (2007): *Mysel, jazyk a společnost*. Bratislava: Kalligram.]

- **Antirealismus:** Realisté jsou přesvědčeni, že to, o čem věda hovoří, skutečně existuje, zatímco jejich odpůrci se domnívají, že tyto věci nutně existovat nemusí, že mohou být jenom jakýmsi nástroji, s jejichž pomocí vědci koncipují své teorie, které však vně těchto teorií, tj. ve skutečnosti, neexistují.

[Peregrin, J. (2003): *Filosofie a jazyk*. Praha: Triton, s. 88.]

[Realismus]

[Searle, J. R. (2007): *Mysel, jazyk a spoločnosť*. Bratislava: Kalligram, s. 26–27]

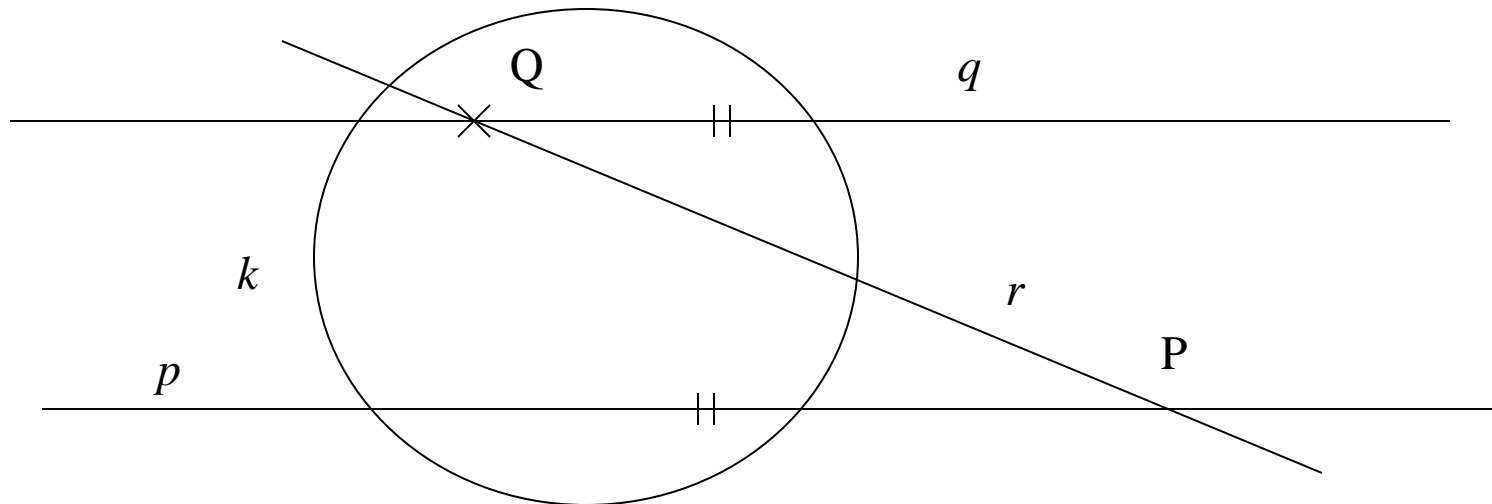
1. Predpokladajme, že externý realizmus [tj. presvedčenie o existencii na našom vnímaní nezávislé reality, MB] je pravdivý. Potom existuje skutočný svet nezávisle od nás a našich záujmov.
2. Ak existuje skutočný svet, tak existuje spôsob, ako sa svet naozaj má. Existuje objektívny spôsob, ako sa veci vo svete majú.
3. Ak existuje spôsob, ako sa veci majú, tak by sme mali byť schopní povedať, ako sa majú.
4. Ak môžeme povedať, ako sa veci majú, tak to, čo hovoríme, je objektívne pravdivé alebo nepravdivé v závislosti od miery, v akej sme úspešní alebo neúspešní, keď hovoríme, ako sa veci majú.
5. Stúpencov nejakej formy subjektivismu alebo relativizmu, ktorí by radi odmietli štvrtú propozíciu, znepokojuje propozícia prvá a majú pocit, že ju treba odmietnuť alebo, ako občas hovoria, „spochybniť“.

[Antirealismus 1]

T. S. Kuhn: „neexistuje způsob rekonstrukce výroků jako ‚skutečně jsou‘, který by byl nezávislý na teorii.“

[Kuhn, T. S. (1997): *Struktura vědeckých revolucí*. Praha: Oikoymenh, s. 203]

Klasický euklidovský axiom říká, že „k dané přímce lze vést daným bodem **jedinou** rovnoběžku“. (Rovnoběžky jsou dvě přímky, které nemají **žádný** společný bod).

[Antirealismus 2]

Relativismus: co je pravda, co je objektivní lze konstatovat jen na základě odvolání se k referenčnímu rámci: Relativistický postoj tedy spočívá v tvrzení, že jak „vidíme“ to, co „vnímáme“, je plně závislé na tom, co jsme zde pomocí příkladu s kružnicí vymezili jako **referenční rámec**.

„Slovo objektivní tak ztrácí význam „nezávislý na situaci a způsobu poznání/poznávání.“

[Merlau-Ponty, M. (2001): *Fenomenologia percepcji*. Warszawa: Aletheia.]

„Někteří [fyzikové] komentují tento fakt slovy, že kvantová mechanika nepopisuje systém, ale naše znalosti o něm.“

[Zielińska, D. (2007): *Proceduralny model języka*. Kraków: Wydawnictwo UJ, s. 39, kap. Zarys historii fizyki, s. 30–41.]

[Důsledky pro teorii poznání]

- Je možné nějak Kuhnův perspektivismus překonat?
- Znamená ptát se: Je možné objevit a popsat něco tak, aby toto něco bylo i na základě všech možných referenčních rámců popsitelné jediným možným způsobem?
- Odpověď: není: případ kvantové mechaniky
- Je třeba hledat „nejlepší“ referenční rámec.

[Strukturalismus]

- (1) Saussure (v rámci snah po definici předmětu) zavádí pojem *langue* jako jednotící princip, který vnáší do různorodých fakt jazyka pořádek.
- (2) Činí tak pomocí dvou skupin tzv. logických argumentů.
- (3) Po lingvistice požaduje podat popis *langue*.

[(1) Saussure a perspektivismus]

- Saussure si byl nebezpečí perspektivismu. Úvahy o rozeznání předmětu Pasáž o slově „nu“ v textu *Kurzu*.
- „Na počátku je spíše zobecnění a kromě něho a před ním neexistuje nic. Protože zobecnění předpokládá určitý úhel pohledu, který slouží jako kritérium, tak prvotní a dále neredukovatelné prvky jazyka, kterými se jazykovědec může zabývat, jsou již produktem skryté myšlenkové operace. Z toho tedy vyplývá fakt, že se lingvistika musí vrátit k diskusi o odpovídajícím/vhodném/oprávněném úhlu pohledu, protože bez něj její předmět neexistuje.“

[Saussure, F. de (2004): *Szkice z jazykoznavstwa ogólnego*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie DIALOG, s. 39–40 (překlad z polštiny můj).]

[Cesta k postulování *langue*]

- 1. skupina úvah: komunikační okruh: část vnější, část vnitřní, předmětem lingvistiky může být jen část vnitřní, tj. pojem a akustický obraz
- 2. Vyvázání znaku ze závislosti na mimojazykové skutečnosti.
- Je jazyk nomenklatura? Je *langue* skutečný, nebo jen nástroj popisu.

[Je možné podat popis skutečné podoby langue?]

- Nebezpečí bludného kruhu:
- Neexistuje žádné empirickým testováním podložené oprávnění tvrdit, že naše interpretace této struktury má nějakou souvislost se skutečnou strukturou jazyka, tedy s kódem (langue). Ba co víc – to, co nazýváme strukturou, není ničím jiným než naší interpretací popsatelných pravidelností daných komunikačních událostí.“

[Čech, R. (2005): Komunikace versus systém, nebo komunikace versus model? *Slovo a slovesnost*, 66, s. 178.]

[Řešení?]

- Hledání „nejlepšího“ referenčního rámce.
- teoretický popis (podstaty *řeči*) bude „explanačně adekvátní jedině tehdy, bude-li kompatibilní s psychologickými zjištěními a neurofyzilogickými poznatky.“
- „Rozhodujícím kritériem pro posouzení přiměřenosti lingvistických teorií je kritérium psychologické plauzibility [tj. přijatelnosti, pravděpodobnosti, MB].“

(Schwarzová, M. (2009 [1996]): Úvod do kognitivní lingvistiky, s. 35).